

УДК 343.326+343.341

Лакійчук О. С. – провідний фахівець відділення роботи з постійним складом відділу кадрового забезпечення Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ І ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Досліджено актуальні питання кримінальної відповідальності учасників терористичної групи й терористичної організації. Висвітлено пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: терористична група, організована терористична група, терористична організація, терористичне об'єднання, звільнення від кримінальної відповідальності.

Організовані групи і злочинні організації є одними з найбільш небезпечних форм співучасті, які загрожують важливим суспільним відносинам, зокрема життю, здоров'ю, громадській безпеці, волі, честі, гідності, громадському порядку, а також національній безпеці держави. Для злочинів, учинених у складі організованих злочинних об'єднань, характерними є високий ступінь кримінальної активності, професіоналізму й ефективності. Учасники організованих груп і злочинних організацій забезпечують підтримку один одному й об'єднанню загалом. Це переважно виявляється через незаконний вплив на потерпілих і свідків, використання корумпованих зв'язків в органах державної влади для уникнення кримінальної відповідальності тощо [1, с. 4].

За даними Генеральної прокуратури України впродовж останніх трьох років можна спостерігати динаміку збільшення кількості злочинів, пов'язаних із тероризмом, передбачених ст. 258³ «Створення терористичної групи чи терористичної організації» Кримінального кодексу (КК) України. Якщо 2013 року офіційно зафіксовано лише один такий злочин, то 2014 року – 478, 2015 року – 849 [2].

Такий стрімкий приріст злочинів, пов'язаних із функціонуванням терористичних об'єднань, вимагає вжиття правоохоронними органами відповідних заходів реагування. Їх ефективність певною мірою залежить від якості кримінально-правових норм, зокрема визначених у ст. 258³ КК України.

Проблеми кримінальної відповідальності за терористичні злочини досліджували В. Ф. Антипенко, А. А. Вознюк, В. О. Глушков, В. П. Ємельянов, В. С. Комісаров, В. А. Ліпкан, С. М. Мохончук, М. В. Семикін, О. Ф. Шишов та інші науковці. Водночас низка теоретико-прикладних проблем у сфері кримінальної відповідальності за створення терористичної групи або терористичної організації є актуальними і потребують невідкладного розв'язання.

Метою пропонованої увазі статті є вивчення нагальних питань кримінальної відповідальності учасників терористичної групи й терористичної організації.

По-перше, нез'ясованою є юридична сутність терористичних об'єднань. Спеціальні ознаки терористичної організації окреслено в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV, її визначено як стійке об'єднання трьох і більше осіб, що створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого розподілено функції, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб у процесі підготовки й учинення терористичних актів [3, с. 214–221].

Дослідники зауважують, що нині в практичній діяльності СБУ і МВС України під час досудового слідства виникають проблеми, пов'язані з відсутністю визначення термінів «терористична група» і «терористична організація», які є базовими для кваліфікації об'єктивної сторони складу злочину за ст. 258³ КК України [4, с. 200–204].

Однак В. П. Ємельянов слушно зауважив, що в складі злочину, який передбачає відповідальність за створення терористичної групи чи організації (ст. 258³ КК України), необхідно уточнити, про які саме групи з перерахованих у ст. 28 «Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією» Кодексу йдеться, оскільки в чинній редакції зазначено, що будь-яке об'єднання групи осіб підпадає під ознаки цього складу злочину. Проте це надмірно розширює дію цієї статті та призводить до суперечностей у кримінальному законодавстві.

Лише організовану злочинну діяльність міжнародна спільнота розглядає як таку, що потребує окремої криміналізації. Криміналізація груп, які не є організованими, не відповідає чинним положенням КК України. Отже, склад злочину, що передбачає відповідальність за створення терористичної групи чи організації, необхідно доповнити чіткою вказівкою на ознаки лише організованої терористичної групи [5, с. 14].

На думку А. О. Данилевського, визначення організованої терористичної групи та терористичної організації потрібно узгодити з визначеннями понять «організована злочинна група» та «злочинна організація», урахувавши положення міжнародних нормативно-правових актів [6, с. 160–161].

Таку пропозицію вважають слушною й інші науковці, адже чіткість формулювань кримінального законодавства має забезпечувати точність й об'єктивність у притягненні до відповідальності, а також уникнення оцінних понять у правових нормах [7, с. 192–197].

Таким чином, термін «терористична група» потрібно замінити на «організована терористична група».

У теорії кримінального права дискусійним є розуміння об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 258³ КК України.

Серед поширених форм об'єктивної сторони цих злочинів є участь у таких об'єднаннях [8, с. 139–141], яку визначають як вступ до організованої групи та злочинної організації, участь у розробленні планів учинення злочинів та їх реалізації, виконання обов'язків, передбачених роллю в об'єднанні та його спеціалізацією, членство особи в організованій групі та злочинній організації [9–11]. У судовій практиці цей злочин досить часто поєднується з іншими протиправними діями, а тому потребує кваліфікації за сукупністю. Наприклад, у період з кінця жовтня 2014 року до 5 березня 2016 року ОСОБА_9 діяв умисно з метою досягнення злочинних цілей терористичної організації «ЛНР» щодо насильницької зміни меж території України. З мотивів непогодження з політикою представників української державної влади з кінця жовтня 2014 року до лютого 2015 року ОСОБА_9 вступив і брав участь у так званій Козачій національній гвардії «РИМ» терористичної організації «ЛНР» у районі села Весела Гора Слов'янсько-сербського району Луганської області, виконуючи функції зі здійснення збройного опору, незаконної протидії та перешкоджання виконанню службових обов'язків співробітниками

правоохоронних органів, військовослужбовцями, залученими до проведення антитерористичної операції (АТО). Зокрема, він здійснював охорону укріпленої позиції, візуальне спостереження за прилеглою місцевістю задля забезпечення оборони позицій цього незаконного збройного формування від сил АТО з метою перешкоджання їх законній діяльності щодо відновлення територіальної цілісності України та забезпечення правопорядку на території Луганської області. Також ОСОБА_9 виконував розвідувальні функції, спрямовані на перевірку інформації щодо дислокації та переміщення сил АТО.

Упродовж лютого–березня 2015 року ОСОБА_9 був членом Козачої національної гвардії «РИМ» терористичної організації «ЛНР» у районі села Чорнухине Попаснянського району Луганської області та міста Дебальцеве Донецької області. Брав участь у бойових діях проти представників сил АТО, які тримали оборону в районі зазначених населених пунктів.

Дії обвинуваченого ОСОБА_9 органи досудового слідства кваліфікували за ч. 1 ст. 258-3, ч. 1 ст. 263, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 437 КК України як участь у терористичній організації, незаконне придбання та носіння вогнепальної зброї, бойових припасів без передбаченого законом дозволу, ведення агресивної війни за попередньою змовою групою осіб [12].

Найбільш дискусійним є питання щодо зарахування до складу злочину, передбаченого ст. 258³ КК України, організаційного чи іншого сприяння створенню або діяльності терористичної групи або терористичної організації.

Згідно з висновками А. О. Данилевського, норми, визначені ст. 256 та 258³ КК України і ст. 396 та 258³ КК України, у певних випадках співвідносять як загальну та спеціальну. Тому, якщо діяння підпадає під ознаки зазначених норм, потрібно застосовувати спеціальну. Однак положення ч. 6 ст. 27 КК України забороняють таку кваліфікацію. Отже, у тексті цієї норми слова «лише у випадках, передбачених ст. 198 та 396 цього Кодексу» потрібно замінити на «лише у випадках, передбачених цим Кодексом» [6, с. 160].

Водночас сприяння діяльності організованої терористичної групи чи терористичної організації науковець пропонує виокремити у ст. 254 КК України. Відповідно до ч. 1 запропонованої ним редакції ст. 258⁴ КК України, будь-яке сприяння діяльності організованої терористичної групи або

терористичної організації за відсутності ознак співучасті в злочині, учиненому таким угрупованням, карають позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна, якщо злочин було вчинено з корисливих мотивів [6, с. 164].

Іншу позицію обстоює М. В. Семикін. Дослідник пропонує викласти назву і диспозицію ст. 256 КК України в такій редакції: «Сприяння створенню або діяльності злочинних організацій і укріплення їх злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів, а також здійснення інших дій зі створення умов, що сприяють їх злочинній діяльності» [13, с. 165].

У ст. 258³ КК України немає диференційованого підходу до вирішення питань кримінальної відповідальності учасників терористичної групи та терористичної організації. Терористична група і терористична організація є спеціальними видами злочинних об'єднань, визначених ст. 28 КК України, відповідальність яких чітко диференційована. Водночас кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації, керівництво нею або участь у ній, а так само організаційне сприяння створенню чи діяльності терористичної групи або терористичної організації передбачена в ч. 1 ст. 258³ КК України.

У такому разі не враховано різний ступінь суспільної небезпеки терористичної групи і терористичної організації, а також альтернативних діянь, що утворюють об'єктивну сторону складу зазначеного злочину.

Оскільки, порівняно з терористичною організацією, терористична група є менш суспільно небезпечним об'єднанням, то міра покарання за злочини, пов'язані з їх створенням й участю в них, також має різнитися.

Диференціювати кримінальну відповідальність необхідно відповідно до ступеня суспільної небезпеки окремих альтернативних діянь, які формують об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 258³ КК України [3].

Певні проблеми наявні й у спеціальному виді звільнення від кримінальної відповідальності учасників терористичних об'єднань. Ця процедура, визначена у ч. 2 ст. 258³ КК України, є обов'язковим безумовним спеціальним видом звільнення від кримінальної відповідальності.

Передумовою звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 258³ КК України є вчинення винною особою одного з альтернативних злочинних діянь, окреслених ч. 1 зазначеної статті.

Формулюючи ознаки організатора, законодавець зараховує до них також дії щодо керівництва злочинним угрупованням. Тому виокремлювати фігуру керівника терористичної групи чи терористичної організації немає потреби, оскільки таку особу за будь-яких умов будуть визнавати організатором. Ураховуючи викладене, пропонуємо вилучити з тексту ч. 2 ст. 258³ КК України слова «і керівника».

Обмеження дії заохочувальної норми у вигляді вказівки на те, що в діях винної особи не повинно бути складу іншого злочину, фактично зводить нанівець можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 2 ст. 258³ КК України. Таким чином, пропонуємо вилучити його з тексту вищезазначеної норми.

Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 238³ КК України є її певна посткримінальна поведінка: добровільне повідомлення правоохоронного органу про відповідну терористичну діяльність, сприяння її припиненню або розкриттю злочинів, учинених у зв'язку зі створенням або діяльністю терористичної групи чи терористичної організації [6, с. 162–163].

Таким чином, з метою розв'язання актуальних проблем кримінальної відповідальності за створення терористичної групи й терористичної організації, а також участь у них потрібно: 1) уточнити види терористичних об'єднань, про які йдеться у ст. 258³ КК України, зокрема замінити терміни «терористична група» та «організована терористична група»; 2) конкретизувати зміст об'єктивної сторони злочинів; 3) вилучити зі ст. 258³ КК України організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації; 4) диференціювати кримінальну відповідальність за вчинення діянь, передбачених ст. 258³ КК України; 5) удосконалити підстави спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності учасників терористичних об'єднань.

Проблемні питання, що постають у судовій практиці під час кваліфікації створення терористичної групи і терористичної організації, а також участь у них, зумовлюють необхідність надання

відповідних роз'яснень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія / А. А. Вознюк. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 192 с.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення [Електронний ресурс] : форма № 1 (місячна), затв. наказом ГПУ від 23 жовт. 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820#. – Назва з екрана.
3. Vozniuk A. A. Current issues of differentiating the criminal liability for creation of a terrorist group or a terrorist organization / A. A. Vozniuk // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1 (9). – С. 214–221.
4. Цюприк І. В. Щодо визначення термінів «терористична група» й «терористична організація» / І. В. Цюприк // Право і суспільство. – 2016. – № 3. – Ч. 2. – С. 200–204.
5. Ємельянов В. П. Сучасний стан та шляхи вдосконалення нормативно-правової протидії тероризму / В. П. Ємельянов, М. В. Семикін // Право і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 12–17.
6. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Данилевський Андрій Олександрович. – Київ, 2009. – 200 с.
7. Репешко П. І. Терористична діяльність і відповідальність за неї за законодавством України / П. І. Репешко // Право і суспільство. – 2015. – № 5.2 (2). – С. 192–197.
8. Лакійчук О. С. Кримінальна відповідальність за участь у терористичних об'єднаннях / О. С. Лакійчук // Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів : матеріали міжвідом. круглого столу (Київ, 28 жовт. 2016 р.) / [редкол.: В. В. Черней, В. П. Тихий, О. В. Задорожній та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 139–141.
9. Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – Київ : Ваіте, 2014. – 944 с.

10. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / О. М. Алієва, А. П. Бабій, Л. К. Гаврильченко та ін. – Вид. 5-те, переробл. та доповн. – Харків : Одиссей, 2008. – 800 с.

11. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / М. Й. Коржанський. – Вид. 3-тє, доповн. та переробл. – Київ : Атіка, 2007. – 592 с.

12. Вирок Старобільського районного суду Луганської області [Електронний ресурс] від 21 квіт. 2016 р. ЄУН № 431/1295/16-к : Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59131664>. – Назва з екрана.

13. Семикін М. В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Семикін Микола Володимирович. – Харків, 2004. – 183 с.

Стаття надійшла до редколегії 20.10.2016

Lakiichuk O. – the Leading Specialist of the Personal Department of the National Academy of Internal Affairs, Kiev, Ukraine

Criminal Liability of Members of Terrorist Groups and Terrorist Organizations: Actual Issues of the Theory and the Practice

The actual questions of the members of terrorist groups and terrorist organizations' criminal liability are researched and proposals for their decision are highlighted in the article.

It is established that the rapid increase of crimes connected with the functioning of terrorist organizations require from the law enforcement agencies taking appropriate response measures, which effectiveness to some extent depends on the quality of criminal and legal regulations, in particular, referred to in art. 258³ of the Criminal Code of Ukraine.

According to the abovementioned information, with the aim to solve the most recent issues of criminal responsibility for the creation of terrorist group and terrorist organization and also the participation in them it is proposed: 1) to clarify the types of terrorist groups referred to in art. 258³, in particular notions: a terrorist group and an

organized terrorist group; 2) to specify the content of the objective side of crimes; 3) to exclude from the art. 258³ of the Criminal Code of Ukraine organizational or other assistance for the establishment or operation of a terrorist group or a terrorist organization; 4) to differentiate criminal liability for committing offenses under art. 258³ of the Criminal Code of Ukraine; 5) to improve reasons of a special type of exemption from criminal liability of terrorist groups' members.

Issues arising in judicial practice as to the creation or training terrorist groups and terrorist organizations and participation in them cause the necessity of development of the appropriate clarifications of High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases.

Keywords: terrorist group, organized terrorist group, terrorist organization, terrorist association, exemption from criminal liability.